

УДК 7.078Сим+351.858+001.89](=161.2)

Петро Вольвач
(Київ)

ВАСИЛЬ СИМИРЕНКО ТА УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТИЧНІ ДІЯЧІ

Видатний український підприємець і багатолітній меценат української культури та науки Василь Симиренко зробив вагомий внесок у розбудову України, насамперед у підготовку суспільства до національно-визвольної революції 1917–1920 років. Підтримувані меценатом національно-демократичні організації, діячі та видання багато зробили для формування в суспільстві розуміння української ідентичності та підготовки умов для здійснення революційних перетворень і народження Української держави.

Ключові слова: Василь Симиренко, українські націонал-демократичні організації, Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Євген Чикаленко, Сергій Єфремов, Володимир Леонтович, Андрій Ніковський, Олександр Кістяківський, Товариство українських поступовців, газети «Рада», «Громадська думка», «Нова рада», часопис «Киевская старина».

An outstanding Ukrainian enterpriser and Maecenas of Ukrainian culture and science for many years Vasyl Symyrenko has made a significant contribution into the development of Ukraine, first and foremost into the society preparation for the national liberation revolution of 1917–1920. National democratic organizations, figures and publishing houses supported by the Maecenas, have done a lot for the formation of Ukrainian identity comprehension in the society and the conditions preparation for the realization of revolutionary changes and the arising of Ukrainian state.

Keywords: Vasyl Symyrenko, Ukrainian national democratic organizations, Volodymyr Antonovych, Mykhailo Drahomanov, Yevhen Chykalenko, Serhiy Yefremov, Volodymyr Leontovych, Andriy Nikovskyi, Oleksandr Kistiakivskyi, Society of Ukrainian Progressionists, *Rada*, *Hromadska Dumka* newspapers, *Kievskaya Starina* periodical.

Документальні матеріали про зв'язки та співпрацю Василя Симиренка з українськими націонал-демократичними політичними силами відсутні. З мотивів конспірації їх взагалі не мало б і бути, адже будь-які кроки, навіть лояльних до уряду політичних структур і організацій, відстежувались жандармськими органами. Їх відкритими працівниками і прихованими агентами були переповнені всі установи, навчальні заклади, редакції газет, університети, банки, товариства, торговельні та інші, навіть дрібні, колективи. Особливо пильно відстежувалась фінансова підтримка партій з боку підприємців та купецтва.

Професор Олександр Кістяківський як провідний правник Російської імперії повідомляє у своїх записах про те, як за дорученням найодіознішого Київського генерал-губернатора Черткова поліцейсько-жандармські винюхувачі намагалися звинуватити українську громаду, особливо університетське інтелектуальне середовище, яке гуртувалося навколо професора Володимира Антоновича, у підтримці та фінансуванні переслідуваної царизмом політичної організації «Земля і воля». Незважаючи на колосальний слідчий та шпигунський апа-

рат, задіяний у цій справі, ніяких доказів існування таких зв'язків не було виявлено.

Євген Чикаленко повідомляє, як, перебуваючи на урядовому утриманні чорносотенні, шовіністичні україноненависницькі видання «Новое время» та «Киевлянин», через пильних малоросійських ренегатів Д. Пихна та А. Савенка постійно доносили, що український рух фінансують Симиренко та Чикаленко. Московська газета «Утро России» повідомляла, що всі українські газети в Росії (а вона була лише одна) видаються за німецькі гроші (!). У своїх «Спогадах» Чикаленко не без гумору стверджував, що це дійсно так, оскільки для утримання єдиного україномовного видання він змушений був продати німецьким колоністам у Тираспольському повіті 200 десятин землі (а лише вони для купівлі землі в Україні співвітчизниками мали підтримку від Німецького держбанку).

Про підтримку німцями україномовних видань російському уряду доповідав і відомий кадет В. О. Маклаков. Таким чином, до знищення українського слова та української мови царський уряд залучав не лише чорносотенців, але і так званих конституційних демократів (кадетів).

«А тим часом, – зауважує Євген Чикаленко, – ми не тільки не діставали ніколи з-за кордону жадного пфеніга, жадного талера, а навпаки, ще підпирали своїми грішми Наукове товариство Шевченка, різні українські інституції та видавництва в Австрії».

Можна без перебільшення стверджувати, що до революції 1905 року про таке явище, як політична організація в деспотично-монархічній Росії не могло бути й мови. Перші політичні організації в Російській імперії почали формуватися після ухвалення Думою опереткової Конституції, яка дозволяла існування політичних партій. Досвід створення в Україні перших політичних часописів на той час вже був. Був і досвід політичної публіцистики, започаткованої ще Михайлом Драгомановим. Видатний вчений був одним з активних авторів еміграційного російського видання «Вестник Европы», у якому він друкував гострі політичні статті. У добу російської реакції та переслідування української демократичної думки діяльність київського науковця привернула увагу царської охранки. Українського вченого, як головне антиімперське зло, в Університеті св. Володимира звільнили з роботи за особистим розпорядженням пізніше вбитого народо-вольцями царя Олександра II.

А ще раніше перед замахом на нього цей же цар-деспот відправив у восьмирічне заслання рідного племінника Василя Симиренка, тодішнього студента Університету св. Володимира Левка Симиренка. Олександр Кістяківський пригадує, що підриємець намагався врятувати хлопця від заслання, оббиваючи високі пороги. Але всі зусилля його виявилися марними і кандидат природничих наук, краса та гордість Новоросійського (Одеського) університету, майбутній «король російського (українського) садівництва» відбув заслання у Сибіру «від дзвінка до дзвінка». Вчений зі світовим іменем перебував під гласним поліцейським наглядом до кінця 90-х років XIX ст. Йому заборонялось працювати в університетах та наукових установах і мешкати у великих містах імперії. Безумовно, що така «висока царська милість» мала неабиякий вплив на політичні уподобання видатного підприємця та негативне ставлення його до царської імперії. До того ж, Василь Симиренко добре знав і про ту ганебну роль, яку відіграли царські уря-

довці та двірцеві лизоблюди-воронцови у знищенні славетної української торговельно-промислової фірми «Брати Яхненки – Симиренки». Учасником і свідком цих подій підприємцю судилося бути особисто.

Мабуть, саме через це меценат активно підтримував видання першого політичного збірника «Громада», який став видавати у Женеві його добре знайомий і стипендіат *Михайло Драгоманов*, вигнаний з батьківщини. Упродовж 1878–1882 років вийшло п'ять випусків цього збірника. Значна частина накладу, подолавши митні перепони та поліцейські кордони, потрапляла і в Україну. Безумовно, поширення драгоманівських видань сприяло політичній структуризації в українському громадському русі. Михайло Драгоманов з його «жневським гуртком» вважається основоположником українського соціалістичного руху. Цей вчений і політик відіграв також видатну роль і в середовищі російської революційної еміграції. Його видання «Вільне слово» стало своєрідною трибуною для українського політичного діяча.

Драгоманов заперечував тероризм як форму політичної боротьби, обстоюючи необхідність співпраці з існуючою владою. Така позиція спричинила розкол у старогромадівському русі й викликала шквал її критики. Проте, незважаючи на розрив більшості діячів «Старої громади» з Михайлом Драгомановим, Василь Симиренко продовжував співпрацювати зі своїм вихованцем та стипендіатом. Отже, Драгоманов як досвідчений політичний діяч, безумовно, мав великий вплив на формування політичних уподобань самого Симиренка.

Крім Василя Симиренка, з Михайлом Драгомановим продовжували тісно співпрацювати М. Павлик, Ф. Вовк, Я. Шульгін. Усі ці люди були не лише активними громадськими, але і політичними діячами. Як засвідчують спогади сучасників, Симиренку ідеологічно близькою була програма понадпартійної громадської організації «Товариство українських поступовців» (ТУП). Вона постала з ініціативи колишньої Української демократично-радикальної партії. Товариство координувало діяльність українського національного руху. Дві громади ТУПу існували навіть у самій Росії. Організація опікувалася проблемами, якими все життя займався великий меценат: українським народним шкільництвом, допомогою у вивченні української

мови та історії України як у середніх, так і вищих навчальних закладах, упровадженям української мови в громадських установах, судах та церкві.

Як зазначав академік Андрій Жуковський, політичною платформою ТУПу була вимога автономії України та визнання принципів конституційного парламентаризму. Поступовці координували також діяльність «Просвіти». Так що пряма підтримка Василем Смиренком просвітницького руху, на наш погляд, є очевидним фактом. Товариство українських поступовців у видавництві «Киевская старина» мало свою книгарню. Під дахом ТУПу видавались також газети «Рада», «Українське життя» у Москві. Відомо, що «Рада» фінансувалася Василем Смиренком та Євгеном Чикаленком. У березні 1917 року українські партії та організації за участю тупівців утворили Центральну Раду на чолі з Михайлом Грушевським. Його Василь Смиренко знав ще як учня свого духівника професора Володимира Антоновича та керівника Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Саме через це він і придбав у центрі Львова велике приміщення для НТШ.

Активними діячами ТУПу були люди, близькі або дотичні через українські справи до Василя Смиренка, – Євген Чикаленко, Ілля Шраг, Андрій Ніковський, Володимир Науменко та Володимир Леонтович. Тісні багатолітні зв'язки пов'язували Василя Смиренка з відомим громадським діячем 80-х років XIX ст. – початку XX ст., письменником *Володимиром Леонтовичем* (1866–1933). До того ж по материнській лінії він був ще й племінником підприємця. Його батько – дрібний поміщик з Лубенщини був одружений з рідною сестрою дружини Василя Смиренка. Майбутній письменник у 1884 році закінчив Прилуцьку гімназію. Того ж року вступив на юридичний факультет Московського університету, який закінчив у 1884 році. Після закінчення університету на правах родича (племінника) близько зійшовся з підприємцем. Досить часто відвідував родину Смиренків у Сидорівці.

Василь Смиренко, як зазначав майбутній письменник, мав величезний вплив на формування його національної свідомості. Завдячуючи дядькові, Володимир Леонтович став писати свої твори українською мовою. Меценат ввів його в коло української

патріотичної інтелігенції. Письменник став відігравати роль зв'язкового Василя Смиренка з усіма громадськими організаціями та діячами. Фактично через нього та через професора Володимира Антоновича меценат передавав кошти на фінансування всіх українських проектів та різноманітних громадських організацій. Саме Володимир Леонтовичу ми маємо завдячувати тим, що він написав найбільш об'єктивні спогади про Василя Смиренка як видатного мецената і великого патріота України. Можна без перебільшення стверджувати, що як громадського діяча та українського письменника Володимира Леонтовича виховав саме Василь Смиренко. Леонтович – активний діяч Старої громади Товариства українських поступовців, «Просвіти» і один із меценатів багатьох українських видань. У 1917 році письменника обирають до Центральної Ради. За часів Гетьманату Володимир Леонтович був міністром земельних справ в уряді Федора Лизогуба.

Відомо, що син найближчого товариша і духівника Василя Смиренка професора *Володимира Антоновича* Дмитро був організатором однієї з перших впливових партій – Революційної партії України. Він став активним діячем Центральної Ради. У різних українських урядах *Дмитро Антонович* обіймав посади міністра морських справ та мистецтв. За часів Директорії цей вчений очолював українську дипломатичну службу в Римі. В еміграції він став одним з організаторів Українського вільного університету, багато років очолював Музей визвольної боротьби України.

Про коло політичних інтересів Василя Смиренка значною мірою може свідчити також політичне обличчя *Сергія Єфремова*. Його справедливо сучасні історики літератури вважають видатним літературним критиком, сумлінним дослідником історії української літератури та активним громадським діячем. Учений – один з найавторитетніших співробітників майже всіх провідних українських видань, які здійснювали «громадівці» упродовж XIX ст. та в першому десятилітті XX ст. Співпрацював з багатьма українськими періодичними виданнями: «Киевская старина», «Нова громада», «Громадська думка», «Рада», «Нова рада», «Україна». Був одним з керівників видавництва «Вік» (1895–1918), яке видало багато українських книжок, у тому числі третю частину «Антологію української літератури». За

часів царату і в радянську епоху вчений зазнавав арештів. Він був членом Центральної Ради, заступником її голови, членом Малої Ради, генеральним секретарем міжнародних справ у Генеральному секретаріаті, членом української делегації на переговорах з Тимчасовим урядом Росії. Єфремов був активним членом багатьох організацій, громадських структур (зокрема Української безпартійної демократичної організації, Української демократично-радикальної партії (після перетворення останньої в Українську партію соціалістів-федералістів був обраний головою її проводу)).

На підставі вивчення «Щоденника» Сергія Єфремова можна дійти висновку про те, що політично спрямовану діяльність серед «старогромадівців» проводили Василь Смиренко, Володимир Антонович та Олександр Кониський. Смиренко, таємничий Хорс «Старої громади», фінансував усі її видавничі проекти й акції і передусім покривав дефіцити «Киевской старини».

У спогадах Сергія Єфремова є досить цінна інформація про діяльність «Старої громади». На її зібраннях вирішувалися досить важливі громадські та політичні питання. Василь Смиренко на цих зібраннях був присутній, але не часто. Проте у найбільш критичні моменти його авторитетне і вагоме слово було вирішальним. Єфремов зазначає: «Гурток Старої Громади зібрав був коло себе визначних людей, і навіть за моїх часів ігнорувати його цілком було не можна, навіть не згоджуючись з основним його напрямом. У головному були це українофіли 60–80-х років, з яких одні, як, наприклад, Лисенко, Михальчук, пішли за віком, інші лишилися на старих позиціях, як-от Житецький, поробивши тільки деякі до них поправки. А втім, Житецький та Михальчук за мене вже не бували на Громаді через старість та слабости. Лисенко бував акуратно і вносив до солідної компанії цієї зграбність артиста та легкість і чарівність своєї феноменально наївної, по-дитячому захватливої й палко-реактивної вдачі. Його товариш і приятель М. Старицький також тоді вже слабував і бував рідко й недовго. Раз на рік бував І. С. Левицький, для якого життя Громади було незвичною річчю і який о 10-ій годині демонстративно починав позіхати і потім, заявивши: “Не можу, спати час”, одходив додому. Так само раз на рік бував В. Х. Смиренко, той таємничий “Хорс”,

якого дающа рука лишилась захищеною перед нашим громадянством. Смиренко платив дефіцити “Київської старини” і його не раз запрохувало на річні звідомлення. Це була картина. Чикаленко, по якого я звичайно заходив по дорозі, йдучи на Громаду або на редакцію, кривився й говорив, що очей, в сірка позичених, мало сьогодні, бо має бути Смиренко. Науменко робив пишний доклад, завиваючи своїм звичаєм у найм’якші форми найтвердіші відомості. Смиренко мовчки слухав; усім було ніяково, бо всі розуміли, що має бути по докладі, який звичайно подавав справу в найоптимістичніших красках. Ніякове мовчання перебивав потім Смиренко, запитуючи – скільки треба... Ніяковість тільки за вечерею зникала, коли Науменко гукав: “Варфоломей, а що там у вас є?”, – і Варфоломей, ставний, гарний прислужник, вносив закуски та напитки...».

Коли на одному із редакційних зібрань виникло питання, що редакція, яка підтримувала Радикальну партію, може підбурити своїми публікаціями селянський рух, то Василь Смиренко заявив: «Якщо таке підбурювання підтримується більшістю голосів, то його потрібно підтримати».

«Милий дідусь. Він мав підбурювати!», – захоплено зазначає Сергій Єфремов. Це здалося такою несподіванкою, що всі присутні звеселіли і діло кінчилося сміхом, – на цей, правда, раз, щоб назавтра почати знов з трагічного запитання. Усунути ж Леонтовича, від його участі – залежала участь Смиренка як видавця, без якого ми не могли потягти щоденну газету, хоч крил надіям нашим, високим кажучи стилем, не *посилав* палючий сіроккодібелості» [2, с. 611].

Наведена цитата – ще одне красномовне свідчення величезної ролі Василя Смиренка в українському житті та політичній діяльності «Старої громади».

Серед політичних діячів, активних членів київської «Громади» та «Молодої України», з якими не лише співпрацював Василь Смиренко, але й був у приятельських стосунках, варто назвати таку яскраву особистість, як *Андрій Ніковський*. Він також був членом ТУПу. Пізніше Андрій Ніковський стане одним з організаторів Української партії соціалістів-федералістів. Це сталося на початку 1917 року, коли вже мецената не було серед живих. Ядром цієї партії були члени Української демокра-

тичної партії і Товариства поступовців. Як уже зазначалося, її очолювала близька до Василя Симиренка людина – Сергій Єфремов. Андрій Ніковський, Павло Стебницький, Олександр Лотоцький входили до її керівного складу.

Андрій Ніковський у грудні 1915 року виступив з полум'яною промовою на похороні Василя Симиренка. Він одним із перших українських діячів опублікував спогади про свого старшого товариша, соратника та мецената. У 1920 році Ніковський обіймав посаду міністра закордонних справ УНР в екзилі.

Володимир Науменко – одна з найбільш визначних постатей в українському національному русі кінця XIX – початку XX ст. Його з повним правом можна віднести до кола людей, до яких Василь Симиренко ставився не лише з довірою, але і великою повагою. Можливо, Володимир Науменко після професора Володимира Антоновича був одним із тих діячів українського руху, кому меценат довіряв найбільше і до думки якого він завжди прислухався. Не випадково відомий педагог, директор славетної елітарної гімназії Павла Галагана тривалий час очолював київську «Стару громаду». Його гімназія виховала цілу плеяду діячів, які зробили вагомий внесок у гуртування української національної еліти. Відомо, що саме Володимир Науменко за дорученням «Старої громади», здійснив купівлю ділянки землі на Чернечій горі під Каневом для облаштування могили Тараса Шевченка. Цілком імовірно, що і кошти для цієї справи до певної міри мали симиренківське «походження».

Володимир Науменко був знаний серед української громади Києва як блискучий історик літератури і культури, мав редакторський талент. Тож і не випадково «старогромадівці» доручили йому створення і реформування успішного українського видання «Киевская старина». Безумовно, що саме через це Василь Симиренко так щедро фінансував видання. Досить виважена, часто вельми обережна політична позиція Володимира Науменка не всім була до вподоби і видавалася угодовською. Проте у нього серед української громади було чимало і прибічників. Перед Першою світовою війною через не досить чітку національну позицію Володимира Науменка вивели з членів Симиренківського фонду, мабуть, тому, що він не давав згоди на фі-

нансування різних проектів, далеких від культурницьких справ. Після лютогового заколоту в 1917 році Науменко знову повертається до громадської та політичної діяльності. За Керенського йому довірили керівництво Київським навчальним округом. За часів Центральної Ради та Гетьманату він разом з освітянським міністром Миколою Василенком працював над розбудовою україномовної освіти. Вчений навіть створив україноцентристську партію «Народна громада», яка взяла найактивнішу участь у гетьманському перевороті.

Не випадково, що після Миколи Василенка Володимир Науменко очолив міністерство освіти. І, як можна довідатися зі «Спогадів» Павла Скоропадського, діяльністю цього міністерства гетьман був задоволений. Науменка вбили більшовики 8 липня 1919 року.

Відомий український історик, дослідник спадщини гетьмана Павла Скоропадського Ігор Гирич зазначає: «Найближчими до поглядів Скоропадського були українські соціалісти-федералісти (УПСФ) – партія Сергія Єфремова, яка найчастіше йшла з гетьманом на переговори про реформи і необхідність виразного українського курсу. Вона з центристських позицій критикувала гетьманат на сторінках «Нової Ради», але, замість розуміння, направляла на плоди своєї сумлінної праці гетьманських цензорів» [1, с. 377–453].

«Об'єктивно, – продовжує Ігор Гирич, – це була партія, що нараховувала найбільше інтелектуалів. За кількістю їх вона значно випереджала і есерів, і еседеків. Есери мали тривалу дореволюційну традицію від часів Загальноукраїнської безпартійної організації через Українську радикально-демократичну партію і Товариство українських поступовців до вже безпосередньо самої УПСФ. Ця партія складалася з поміркованих людей. Її міністри були не лише в Центральній Раді, але й в уряді Лизогуба.

З гетьманом Павлом Скоропадським УПСФ шукала компромісів, але він не скористався порадою визначних українських патріотів побудувати державу, нехай і консервативну, проте українську, а не малоросійську».

Провідних діячів цієї партії гетьман все-таки залучав до свого уряду. Так, Олександр Шульгін та Дмитро Дорошенко в першому гетьманському уряді очолю-

вали Міністерство закордонної політики. Уже наприкінці літа 1918 року міністром віросповідань став добрий знайомий Василя Смиренка ще з сидорівської пори – Олександр Лотоцький. Саме цей видатний вчений написав дуже цінні спогади про мецената. Лотоцький зробив перші кроки до автокефалії української церкви, яку також хотів бачити гетьман. Аграрну реформу гетьман доручив племіннику Василя Смиренка, письменнику й землевласнику Володимирі Леонтовичу. Завдяки йому було прийнято аграрні закони, розробником яких і був Леонтович.

Першим ректором українського університету в Кам'янці-Подільському Павло Скоропадський призначив відомого вченого й релігійного діяча Івана Огієнка – людину, тісно пов'язану з Українською партією соціалістів-федералістів. В уряді Директорії він обіймав посаду міністра віросповідань. Один з активних членів цієї партії Володимир Друдуківський очолював елітну гімназію ім. Тараса Шевченка.

Отже, твердження Ігоря Гірича про те, що «завдяки есерам діяльність Скоропадського набула українського національного забарвлення», є вельми об'єктивним. Через партію соціалістів-федералістів, на думку дослідника, до певної міри відбулася наступність української влади від гетьмана до уряду Директорії. Низка діячів гетьманського режиму з цієї партії згодом включилася в роботу урядів Директорії УНР (А. Нікоський, В. Прокопович).

Із середовища, близького до Василя Смиренка, вийшов ще один міністр доби Гетьманату – *Володимир Леонтович* – міністр земельних справ. Про його зв'язки з Василем Смиренком уже говорилося.

Близька до Василя Смиренка родина професора *Олександра Кістяківського* в часи Гетьманату дала ще одного відомого діяча – міністра внутрішніх справ *Ігоря Кістяківського*, який обіймав також посаду держсекретаря. До речі, з родини Кістяківських вийшов і *Богдан Кістяківський*, видатний учений-історик та соціолог, академік УАН, учень Володимира Антоновича. Обоє їх Василь Смиренко знав ще з дитячих років (тоді Олександр Кістяківський працював на городищенських заводах). Сім'я Кістяківських у повному складі іноді в літню пору гостювала в Городищі в Олексія Храпаля на його хуторі. *Олексій Храпаль* (1813–1886), зять Федо-

ра Смиренка, одного із засновників фірми «Брати Яхненки – Смиренки». Народився на Полтавщині. У молоді роки він, як і Ф. Смиренко, займався в Одесі підприємницькою діяльністю, став купцем третьої гільдії. На підприємницькому ґрунті познайомився з родиною Смиренків. У фірмі виконував різні відповідальні доручення. Вже у зрілому віці він одружився з донькою Федора Смиренка Наталією. На городищенських заводах Смиренків був одним з керівників, входив до адміністрації заводів, користувався великою довірою підприємців. Був обдарованою і високоосвіченою людиною та великим українським патріотом. Принципово управитель заводів з усіма говорив завжди українською мовою, полюбляв носити козацький стрій. Навіть свій будинок на Храпалевому хуторі поблизу городищенських заводів Олексій Храпаль збудував у формі козацького куреня. Саме у цьому будиночку відпочивав Тарас Шевченко влітку 1859 року, відвідуючи Смиренкові заводи. Поет високо поважав підприємця, листувався з ним лише українською мовою. Тарас Шевченко дуже любив малолітніх доньок рано овдовілого Олексія Храпаля. Одній з них – Катерині – він присвятив вірш «Титарівна». Дівчину поет назвав так, оскільки Олексій Храпаль був ще й титарем смиренківської Свято-Троїцької церкви.

Син найближчого товариша та співробітника фірми «Брати Яхненки–Смиренко», автора Національного гімну «Ще не вмерла України...» Павла Чубинського *Михайло Чубинський*, народжений у Городищі, за часів Гетьманату обіймав посаду міністра юстиції (судових справ) Української держави та був головою карного департаменту Генерального суду. Його діяльність та високу професійність цінував сам гетьман Павло Скоропадський.

Значно молодший від Василя Смиренка *Євген Чикаленко* теж торував самотужки свій шлях як до матеріального достатку, так і повернення в коло національної культури. Мабуть, це і поєднувало ці дві визначні особистості й витворило з них щедрих меценатів української культури та великих патріотів України. Вони упродовж багатьох років були дотичні до всіх важливих національних проектів. Без їхньої участі в українській культурі ніщо не відбувалося.

Рід Чикаленків походив із заможних запорозьких козаків. Вони не мали по-

стійного і давнього землеволодіння. Лише завдячуючи невтомній праці братів – Харлампія та Петра родина змогла придбати земельні угіддя на території Херсонщини. Цьому посприяла ліквідація Кримського ханства та загарбання земель у Північній Таврії Російською імперією.

Високий авторитет Євгена Чикаленка в українському середовищі та в іноземному дипломатичному корпусі спонукав українську громаду дипломатів розглядати кандидатуру підприємця як можливого керманіча Української держави. Перед Павлом Скоропадським він з національної точки зору мав багато переваг. Чикаленко був високоосвіченою людиною, добре знав українську мову, мав неабиякий письменницький хист. А головне – Євген Чикаленко був великим українським патріотом та прибічником самостійності України. Безумовно, підприємець і визначний громадський діяч проводив би більш чітку національну україноцентристську політику. Він би більше дистанціювався від Росії, не спирався би у своїй діяльності на великоросів, більшість з яких вороже ставилася до України або була її прихованими ворогами.

Євген Чикаленко волів знаходити компроміси з усіма політичними таборами, хоч і не знаходив порозуміння з українськими лівими партіями, які завжди перебували під впливом російської соціал-демократії. Саме через це такого визначного, але вельми самостійного діяча не запросили до Центральної Ради, хоч своєю багатолітньою діяльністю він, можливо, найбільше сприяв національному відродженню України і підготував ґрунт для виникнення Української національної революції та створення Центральної Ради.

Враховуючи близькість Василя Симиренка і Євгена Чикаленка, можна припустити, що меценат також міг би прихильно ставитися до ідеї відродження в Україні Гетьманату. Йому, як колишньому великому землевласнику, були б близькими ідеї про української Демократичної хліборобської партії. Майбутнього організатора й керівника цієї прогресивної партії Симиренко, як засвідчує у своїх спогадах професор Олександр Кістяківський, виокремлював ще на початку його політичної діяльності.

Як показало життя, *Микола Міхновський* серед тогочасних політичних діячів виявився одним з найбільш послідовних

борців за самостійність України. Його, на жаль, не реалізовані ідеї українського державотворення могли б врятувати країну від загибелі, міжпартійних чвар та більшовицько-московської агресії.

Навіть побіжний аналіз зв'язків Василя Симиренка з існуючими на той час українськими політичними партіями, їх провідниками та найбільш знаковими діячами української культури переконливо доводить, що досить складний, багатоплановий та різновекторний процес відродження українства впродовж кінця XIX – початку XX ст. відбувався за активної участі та за щедрої матеріальної підтримки видатного підприємця та Великого Мецената Василя Симиренка. Результатом цієї багатолітньої подвижницької діяльності стала організація численних україномовних та україноцентристських видань, які відіграли мобілізуючу та консолідуючу роль в українському суспільстві, поживали суспільний інтерес до болючих українських проблем.

Завдячуючи запровадженню україномовної освіти навіть у недільних школах та створенню хоч і не вельми потужного інформаційного простору в Україні почалося формування нового патріотичного покоління. Саме із середовищ «Старої громади», «Молодої України», Наукового товариства ім. Тараса Шевченка та «Прогресу ім. Тараса Шевченка» розпочалося творення української гуманітарної та політичної еліти. Найбільш дієві, талановиті, освічені їхні представники взяли на себе відповідальність, очоливши національно-визвольну революцію 1917–1920 років та будівництво Української незалежної держави.

Безумовно, перелік людей із середовища, близького або дотичного до Василя Симиренка, далеко неповний. Спеціальне фахове дослідження даного питання (сподіваємося, що воно ще попереду) дозволить виявити всеосяжність та глибинність меценатської діяльності цього видатного діяча на ниві збереження і відродження української культури.

Тож у величному пантеоні славетних будівничих Української держави одне із почесних місць має посісти ім'я видатного подвижника української культури, справжнього українського патріота, мецената Василя Симиренка. Він, за крилатим висловом його товариша Євгена Чикаленка, – «любив Україну не лише до глиби-

ни душі, але і до глибини кишень». І про це вдячні нащадки та будівничі новітньої України мають завжди пам'ятати.

Давно вже на часі повернути в українську історію і належним чином вшанувати цю визначну особистість ХІХ–ХХ ст. На наш погляд, вшанування ювілейних дат великого мецената на державному рівні має стати доброю традицією. Оскільки в 2020 році виповнюється 185 років від дня народження Василя Симиренка, то саме з цієї дати і потрібно її започатковувати.

Уже давно на часі спорудження у містах Києві, Черкасах, Городищі та у селі Сидорівці Корсунь-Шевченківського району пам'ятників видатному меценату й по-

движнику. Його іменем в Україні мають бути названі вулиці, школи, бібліотеки та один із гуманітарних вишів. У с. Сидорівці потрібно відновити садибу Василя Симиренка, оголосивши її складовою частиною створюваного Національно-культурного заповідника «Родина Симиренків».

Урешті-решт, необхідно виконати заповіт Великого Хорса про передачу його будинку на вулиці Десятинній, 9 у розпорядження української громади Києва, створивши в ньому Народний український дім. Є потреба і в установленні меморіального пам'ятника на місці його поховання на Аскольдовій могилі, де було споруджено склеп великого мецената.

Джерела та література

1. Гирич І. Державність, національна ідея та люди гетьманської України у спогадах Павла Скоропадського. *Павло Скоропадський. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918*. 2-ге вид. Київ : Наш формат, 2016. 454 с.
2. Єфремов С. О. Щоденник. Про дні минулі (спогади). Київ : Темпора, 2011. 792 с.
3. Кістяківський О. Ф. Щоденник (1874–1885) : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1994. Т. 1 : 1874–1879. 645 с.
4. Кістяківський О. Ф. Щоденник (1874–1885) : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1995. Т. 2 : 1880–1885. 583 с.
5. Ніковський А. В. Пам'яті Василя Симиренка. *Степ*. Одеса, 1916. С. 3–6.
6. Леонтович В. Спогад про Василя Симиренка. *Тризуб*. Чис. 22–24. 1928.
7. Лотоцький О. Сторінки минулого. Видання Української Православної Церкви в США, 1966. Ч. I–II.
8. Енциклопедія українознавства, перевидана в Україні. Львів, 2000. Т. 9. С. 3366–3389.
9. Чикаленко Є. Х. Спогади (1861–1907). Київ : Темпора, 2011. 544 с.
10. Чикаленко Е. Щоденник : у 2 т. Київ : Темпора, 2004. Т. 1. (1907–1917) 428 с.: іл.

References

1. HYRYCH, Ihor. Statehood, National Idea, and Personalities of Hetman Ukraine Mirrored in the Memoirs of Pavlo Skoropadskyi. In: Ihor HYRYCH, compiler, *Pavlo Skoropadskyi. Memoirs. End of 1917 – December 1918*. 2nd edition. Kyiv: Our Format, 2016, 454 pp. [in Ukrainian].
2. YEFREMOV, Serhiy. *Diary. About the Bygone Days (Memories)*. Kyiv: Tempora, 2011, 792 pp. [in Ukrainian].
3. KISTIIVSKYI, Oleksandr. *Diary (1874–1885): in Two Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 1994, vol. 1: 1874–1879, 645 pp. [in Ukrainian].
4. KISTIIVSKYI, Oleksandr. *Diary (1874–1885): in Two Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 1995, vol. 2: 1880–1885, 583 pp. [in Ukrainian].
5. NIKOVSKYI, Andriy. In Memory of Vasyl Symyrenko. In: Andriy NIKOVSKYI, ed.-in-chief, *Steppe: A Literary Miscellany*. Odesa, 1916, pp. 3–6 [in Ukrainian].
6. LEONTOVYCH, Volodymyr. Reminiscences on Vasyl Symyrenko. In: Vyacheslav PROKOP-OVYCH, ed.-in-chief, *The Trident: A Ukrainian Weekly Review*, 1928, yr. IV, no. 22–24 [in Ukrainian].
7. LOTOTSKYI, Oleksandr. *Pages from the Past*. Published by the Ukrainian Orthodox Church of the U. S. A. [sine loco, 1966], pts I–II [in Ukrainian].
8. *The Encyclopedia of Ukraine*. Reprinted in Ukraine. Lviv, 2000, vol. 9, pp. 3366–3389 [in Ukrainian].

9. CHYKALENKO, Yevhen. *Memoirs (1861–1907)*. Prefaced by Valeriy SHEVCHUK. Kyiv: Tempora, 2011, 544 pp. [in Ukrainian].

10. CHYKALENKO, Yevhen. *A Diary: in Two Volumes*. Kyiv: Tempora, 2004, vol. 1: 1907–1917, 428 pp., ill. [in Ukrainian].

SUMMARY

An outstanding Ukrainian enterpriser and Maecenas of Ukrainian culture and science for many years Vasyl Symyrenko has made a significant contribution into the development of Ukraine, first and foremost into the society preparation for the national liberation revolution of 1917–1920. National democratic organizations, figures and publishing houses supported by the Maecenas, have done a lot for the formation of Ukrainian identity comprehension in the society and the conditions preparation for the realization of revolutionary changes and the arising of Ukrainian state.

Vasyl Symyrenko (*the Great Horse*) connections with Ukrainian national democratic figures, organizations and *Rada*, *Hromadska Dumka*, *Nova Rada*, *Ukrayina*, *Kievskaya Starina* newspapers and *Vik* publishing house are considered in the article. The Maecenas interrelation with Volodymyr Antonovych, Oleksandr Kistiakivskyi, Mykhailo Hrushevskyi, Yevhen Chykalenko, Serhiy Konyskyi, Mykola Lysenko, Andriy Nikovskyi, Volodymyr Naumenko, Volodymyr Leontovych and other figures is revealed.

It is emphasized, that the surroundings, where the Maecenas is and supports national democratic organizations financially have created a chain of prominent figures of national liberation movement of the Tsentralna Rada, UNR, Hetmanate, Directory times.

An issue concerning the necessity of an outstanding owner and the generous Ukrainian culture Maecenas of many years honouring in modern independent Ukraine is raised.

Keywords: Vasyl Symyrenko, Ukrainian national democratic organizations, Volodymyr Antonovych, Mykhailo Drahomanov, Yevhen Chykalenko, Serhiy Yefremov, Volodymyr Leontovych, Andriy Nikovskyi, Oleksandr Kistiakivskyi, Society of Ukrainian Progressionists, *Rada*, *Hromadska Dumka* newspapers, *Kievskaya Starina* periodical.